

Autor: Spencer Quinn

Kdo byl Georg Franz Kolschitzky? Pod tímto jménem ho znali Rakušané. Nebo se ve skutečnosti jmenoval Jerzy Franciszek Kulczycki? Zeptáte-li se Poláka, dostane se vám právě této odpovědi. Pro Maďary pak byl Ďuro Kolèic (někteří maďarští a rakouští historikové ho pokládají za Srba ze Somboru a jeho polskou identitu jako pouhou kamufláž, pozn. DP). Ukrajinci mu říkali *Юрій-Франц Кульчицький*. „Po našem“ tedy Jiří František Kolčický.

Byl to hrdina? Špion? Posel? Prostý kupec? Chamtivý darebák? Nebo snad muž, který roku 1683 při druhém obléhání Vídně samojediný zachránil Evropu před osmanskými hordami? Anebo byl vším a ničím z výše popsaných věcí, ale jen jako velký šejdíř s potěšením sledoval, jak v průběhu let narůstá jeho reputace až do rozměrů legendy?

Georg Franz Kolschitzky, jak mu budeme říkat, se narodil roku 1640 poblíž města Sambor. Tehdy patřilo město Polsku, dnes leží na západě Ukrajiny. Ukrajinští historici věří, že byl synem starého ortodoxně rusínského rodu, přestože jeho otec přestoupil ke katolicismu, tehdy polskému státnímu náboženství. Na druhé straně dnešní Kolschitzkého vzdálený potomek Jerzy Sas Kulczycki přísahá, že jeho prapředek byl etnický Polák. Kulczycki je historik, badatel v genealogii a člen Polské heraldické společnosti. Něco by tedy o celé materii asi měl vědět – nebo ne? Jako u všech s Kolschitzkým souvisejících věcí není odpověď vůbec jednoznačná: možná, snad, možná ne...

O Kolschitzkého raném životě se toho mnoho definitivního říci nedá, s jistotou ale víme, že kolem dvacítky se přidal k záporožským kozákům. Byl velmi jazykově nadaný, díky čemuž se stal tlumočnickem kozáků na jejich výpravách po východní Evropě. Mluvil polsky, německy, maďarsky, rumunsky a turecky – s ohledem na různorodost jazyků rozhodně nijak zanedbatelný počin. Pak byl v určitém momentě zajat Osmany a strávil několik let

v Konstantinopoli jako zajatec. Tam si osvojil turecké zvyky do té míry, že se téměř sám stal Turkem.

Později, jako by snad jeho životní osud nebyl dostatečně zajímavý, vykoupili Kolschitzkého na svobodu srbští kupci, když potřebovali tlumočníka. V Bělehradě, tehdy ještě pod vládou Osmanské říše, pracoval pro velkou vídeňskou obchodní společnost. V roce 1678 se ve věku osmatřiceti let přestěhoval do Vídně a zařídil si zde vlastní obchodní živnost.

Tolik k pozadí hlavní události. Ta začíná 7. července 1683, kdy sultán **Mehmed IV.** vydal z Konstantinopole povel sto tisícové armádě (některé zdroje mluví o dvojnásobku) k pochodu přes uherské pláně s jediným cílem: zmocnit se Vídně. Vojsku velel sultánův nejschopnější velitel **Kara Mustafa**, který roku 1672 porazil polského krále **Jana Sobieského** a obsadil pevnost Kamenec Podolský na Dněstru.

Jak by člověk u předního tureckého generála této doby očekával, Mustafa skutečně byl krutý, bezohledný, požitkářský a chamtivý. Když se roku 1647 zmocnil ukrajinského města Umaň nedaleko Kyjeva, nechal křesťanské zajatce stáhnout z kůže a jejich vydělané kůže poslal darem sultánovi. Vědělo se o něm, že se na vojenských výpravách nechává doprovázet i více než tisícovkou svých konkubín, na něž dohlížel početný oddíl černošských eunuchů. Šlo mu tedy hlavně o kořist, lidskou i tu materiální. Skutečně se osobně chtěl zmocnit vídeňských pokladů, a snad i proto obléhání města trvalo místo týdnů měsíce. Coby lupič chtěl Mustafa raději ostřelováním, zastrašováním a hladem přimět Vídeňany, aby mu město formálně vydali, než by své armádě nařídil v krvavém boji prolomit hradby. Kdyby to totiž udělal, musel by svým mužům přenechat část kořisti, s čímž se muž Mustafaova ega a ambic nedokázal smířit.

V jeho armádě sloužili hlavně Turci, ale také oddíly odbojných Maďarů a nepravidelné oddíly jízdního předvoje tzv. *akincijové*, nad nimiž neměl Mustafa přílišnou kontrolu – což mu ostatně mohlo i vyhovovat. Jak se armáda přesouvala k Vídni, akincijové (*akindži*) postupovali před ní. Dostali se až na západ k městu Enns a nechávali za sebou krvavou stopu plenění, znásilnění, vraždění a zkázy. Mustafa se spokojil s rolí méně zlého, ve srovnání s ještě o chlup horšími *akindži*. Mnohé z utnutých hlav ve městě Hainburg si nechal na památku. Ve městě se vraždilo s takovým nadšením, že jednu z ulic přejmenovali na Blutgasse (Krvavá ulice). A jako by to nestačilo, nařídil svým vojákům zmasakrovat 4000 vesničanů z Perchtoldsdorfu. Jeho současníci Karovi Mustafaovi zjevně neříkali „metla lidstva“ jen tak pro nic za nic.

Velitel turecké armády Kara Mustafa

Z tohoto nástinu situace je myslím vcelku zřejmé, proč byla v 17. století Vídeň stále ještě pokládána za

pohraniční město: *Antemurale Christianitatis*, nebo „frontová linie křesťanství,“ jak se jí říkalo. Na východ od Vídně už začínal Orient, kde byl život exotičtější a méně exaktní než v Evropě „jako takové“. Přestože dílo vzniklo až více než dvě stě let po obležení Vídně, zachycuje první kapitola Stokerova *Draculy* dokonale tento fragment kolektivní vzpomínky na západovýchodní karpatský předěl, když popisuje začátek cesty právníka Jonathana Harkera na východ, kde se má setkat se svým tajemným transylvánským šlechticem.

Vídeňané si dobře uvědomovali zranitelnost svých hradeb. Některé úseky zdí byly polorozpadlé a velitel posádky hrabě Starhemberg mohl k jejich obraně povolát jen 12 tisíc vojáků plus nepravidelné síly. Císař Leopold se svým doprovodem unikl z Vídně několik dní před uzavřením obležení a jediná naděje města spočívala v příchodu posil z různých evropských zemí. Na druhém břehu Dunaje na Kahlenbergu rozbil ležení schopný velitel vévoda lotrinský, jeho 33 tisícová armáda se však nemohla Turkům postavit v otevřené bitvě.

Podle historika Alana Palmera:

Císař Leopold I. z Pasova naléhavě sháněl pomoc. Finanční podpora od papeže, vlna dobrovolníků ze severoitalských a franckých urozených rodin i mobilizované síly kurfiřtů z Bavorska a Saska byly světýlkem naděje. Zůstávala také otevřená možnost výrazné pomoci elitních polských sil krále Jana Sobieského, které namáhavými pochody spěchaly přes Karpaty k jihu – Sobieski měl s Karou Mustafou nevyřízené účty.

V polovině srpna však Sobieski stále ještě nedorazil a situace v obleženém městě se stávala zoufale neúnosnou. Mustafovi konečně došla s tvrdohlavými obránci trpělivost a nařídil svým sapérům podkopat hradby a vyhodit je do povětří. Intenzita střetů se stupňovala a řady obětí se rozšiřovaly. Mnozí onemocněli, mezi nimi i Starhemberg. Obráncům docházely granáty a nedostávalo se ani zkušených sapérů, kteří by se mohli bránit podkopným tunelům Turků.

Starosta Vídně **Andreas von Liebenberg** se spolu s Starhembergem museli rozhodnout, zda kapitulovat či vzdorovat dál. Věděli, že pomoc už je na cestě, neměli však představu, za jak dlouho dorazí a jestli se do té doby dokáží udržet. Každým dalším dnem tíha obtížného rozhodnutí narůstala. Potřebovali informace a způsob, jak vyměňovat zprávy mezi městem, císařem Leopoldem a lotrinským vévodou. Potřebovali posla, který by dokázal proklouznout tureckými liniemi a v případě nutnosti se vydávat za Turka.

Zde pochopitelně vstupuje na scénu tajemný Kolschitzky. Podle legendy se spolu se svým sluhou nabídl doručit důležitou zprávu lotrinskému vévodovi a pokud možno se vrátit do města s jakoukoliv zprávou nebo pokyny, které vévoda vydá. Třináctého srpna večer oblečení

jako Turci přelezli přední násep na severní straně města. Projít mezi osmanskými vojáky a vydávat se přitom za kupce z Bělehradu nebylo pro polyglota Kolschitzkého nikterak obtížné. Turci nepojali ani stín podezření a dvojice se nakonec dostala k Dunaji, kde se jim povedlo přesvědčit vesničany, aby je převezli přes řeku. V jiných verzích příběhu veletok přeplavali.

Podle jedné z legend se Kolschitzkému podařilo napodobit nepřítele natolik dokonale, že jej místní v Kahlenbergu dokonce zajali. V důmyslné variaci na scénu „Šibolet“ ze starozákonní *Knihy Soudců* se našemu hrdinovi povedlo své rakouské věznitele přesvědčit o své skutečné identitě, teprve když na ně promluvil zvláštním vídeňským nářečím, kterým mluvili jen Vídeňáci.

Kolschitzky se tedy nakonec dostal k až k vévodovi a uvědomil ho o kritické situaci uvnitř městských hradeb. Lotrinský vévoda obratem vyslal posly k Sobieskému a dalším evropským vůdcům, aby urychlili svůj postup k Vídni, jinak že město jistě padne. Přímé zprávy z města nepochybně zvýšily tlak na spojence a dále rozdmýchaly zápal evropských dobrovolníků. Vévoda také po Kolschitzkém vzkázal Starhembergovi, aby vytrval, protože silné armády spěchající prolomit obklíčení se rychle blíží.

Kolschitzkému se znovu podařilo bez nehody projít liniemi obléhatelů a vrátit se ve svém tureckém šatu do města. Jeho zprávy zvedly morálku obležených a přesvědčily Starhemberga, aby pokračoval v boji. Turci pomalu postupovali přes příkopy, ale dosud se všechny jejich přímé útoky dařilo odrážet. Kolschitzky i se sluhou dostali za svou námahu 200 dukátů – a svou špionážní etudu si měli zopakovat ještě jednou.

V jiné podobě vyprávění odmítl Kolschitzky podniknout tuto druhou cestu, a tak musel jít jeho sluha sám, v dalších pak měl vykonat cestu na Kahlenberg dokonce čtyřikrát. Kolschitzky každopádně ve své sólo záchraně křesťanské Evropy ještě nebyl hotov. 11. září podle dochovaných zpráv zastihl vévodu lotrinského se znepokojivými zprávami: během několika hodin se nepříteli nejspíš podaří velký průlom městským opevněním, načež Vídeň nutně padne. Tehdy už se ale k vévodovým vojskům konečně připojil Sobieski: společně veleli 80 000 křesťanů (hlavně Rakušané, Poláci, Sasové a Bavoři) chtivých boje. Kolschitzky od nich nesl posádce vzkaz, aby následujícího rána na smluvený povel podnikla z hradeb výpad na odvedení pozornosti. Tak měl být nepřítel uveden ve zmatek právě ve chvíli, kdy Sobieski podnikne hlavní výpad k Vídni.

Na zpáteční cestě zjistil Kolschitzky i další dobré zprávy. Když se bavil s před Vídní utábořenými Turky, z nichž mnozí byli tisíce kilometrů od domova, došlo mu, jak nízká je jejich bojová morálka. Nadšen tímto zjištěním i informacemi ze setkání s vévodou a Sobieskim spěchal hned po příchodu do města ke Starhembergovi. Hraběte vytrhla ze snu postava, která na první pohled působila jako šílený turecký atentátník. Zavolal strážce a než v ní rozpoznal svého nedocenitelného posla, visel Kolschitzkého život na vlásku.

Kdyby čepel skutečně dopadla, Starhemberg by se podle tohoto vyprávění nikdy nedozvěděl o výpadu proti Turkům – a kdyby k němu nedošlo, ti mohli (protože stále měli početní převahu) Sobieského útok odrazit. Naštěstí pro křesťanský svět i naši rasu jako takovou ostří

nedopadlo, Kolschitzky informoval velitele o signálu k útoku a výpadu – a zbytek už je známá historie.

Dvanáctého září vedl Jan Sobieski největší jízdní útok dějin proti hlavnímu osmanskému ležení, kterým Turky smetl z bitevního pole. Žádná osmanská armáda ještě neutrpěla tak zdrcující porážku. Navíc už žádné turecké vojsko nikdy nemělo ohrozit střední Evropu. Kara Mustafa v přestrojení uprchl. Ve snaze shodit vinu na jiné a zabránit, aby se zprávy o jeho porážce dostaly do Konstantinopole, nařídil následujícího týdne svým tělesným strážcům uškrtnout padesátku svých podřízených. Příliš si tím však nepomohl. Křesťané poražené Turky hnali napříč Uhrami jako spadlé listí: během října byla osvobozena většina maďarského království a na konci roku už si vyčerpaní zbylí Mustafaovi vojáci lízali rány v Bělehradě.

Tam Mustafu zastihli dva sultánovi vyslanci, kteří ho zprostiti jeho povinností i břemene dalšího života. Jako bezpočtu jeho obětí uťali Karovi Mustafaovi hlavu, stáhli ji z kůže, vycpali a poslali ji jako dar sultánovi Mehmedovi IV. do Konstantinopole. Velice přílehavě ve chvíli, kdy metla lidstva konečně svěřila svou duši Alláhu, napříč celým Rakouskem a Uhrami zněly zvony. Křesťanský svět právě slavil Vánoce.

Ačkoliv se to může zdát jako konec příběhu, není. Turci prchali od Vídně v takovém chvatu, že za sebou nechali v podstatě všechno: Rakušané se rychle zmocnili tisíců stanů, dobytčat, velbloudů, ovcí a další kořisti. Mezi touto „další kořistí“ byly i stovky pytlů plných podivných hnědých zrn, s nimiž si Vídeňané nevěděli rady. Když tyto zrna přiložili do ohně, Kolschitzky okamžitě poznal nezaměnitelné aroma ze dní svého konstantinopolského zajetí. Káva!

„U Matky Boží,“ křičel na ně, „pálíte kávu! Jestli nevíte, co to je, dejte mi ji. Já už budu vědět, co s ní!“

Podle legendy požádal císaře o pytle kávových zrn a povolení otevřít si podnik, kde by prodával turecký nápoj známý jako káva. Panovník mu ochotně vyhověl a Georg Franz Kolschitzky, záhadný muž mnoha jmen a národností, který sám zastavil a obrátil osmanský příliv a zachránil křesťanskou Evropu před krutým a těžkým jařmem islámu, brzy otevřel první kavárnu ve Vídni, která se zanedlouho svou kávou, kavárnami i hudbou a kulturou s nimi dodnes spojenými, proslavila.

Dnes je ve Vídni po Kolschitzkém pojmenována ulice, na níž stojí socha muže v tureckém hávu s táčem kávových šálek před Café Zwirina. Velmi příhodně zadal její výrobu cech vídeňských kavárníků. Aby se nenechala zahanbit, nechala roku 2009 polská vláda vydat známky s Kolschitzkého (či Kulczyckého) portrétem a matným kávovým aroma.

Kolik z tohoto působivého příběhu je skutečně pravda? Těžko říci s větší mírou jistoty. Víme však, že legenda se poprvé objevila roku 1783 a také to, že první vídeňskou kavárnu neotevřel roku 1685 Kolschitzky, ale Armén jménem Johannes Theodat. I Theodat byl špion, známý i jako Johannes Diodato, takže čert se v tom vyznej. Také se ví, že Kolschitzkého kavárna zprvu nebyla žádnou senzací. Vídeňané kávě posměšně říkali „vylouhovaný mour“ a raději ke snídani popíjeli své obvyklé bílé víno a ležák. Teprve když Kolschitzky (nebo někdo jiný) zrnka scedil a přidal smetanu, našli Vídeňané zalíbení v nápoji, který je měl proslavit.

Panují také jisté pochybnosti o Kolschitzkého husarských kouscích během obležení. Ano, po válce se mu dostalo hrdinského zacházení, ale také to byl tak trochu baron Prášil. Podle historika Johna Stoyeho:

Tento muž, Koltschitzki, buď uměl vyhledávat pozornost, nebo mu slávu zajistili doboví tvůrci pamfletů. Do konce roku se stal jednoznačně nejslavnějším poslem v celém příběhu obležení, což mimořádně ztěžuje rozlišení faktů a legendy o jeho dobrodružstvích mezi 13. a 17. srpnem 1683.

Všimněte si, že Stoye vůbec nezmiňuje Kolschitzkého setkání se Sobieským a vévodou 11. září. Na něm se měl náš hrdina dozvědět o signálu k útoku a výpadu k odvedení pozornosti. Došlo tedy vůbec k tomuto setkání? Výpad obránců se skutečně odehrál, ale co když se prostě jednalo o šťastnou náhodu?

Také můžeme s jistotou prohlásit, že dobové popisy obležení se o Kolschitzkém zmiňují jen velice stroze. Podle Antonyho Wilda:

Očitě svědectví Angličana v řadách rakouské armády detailně popisuje slavné

vítězství a dobytou kořist, v jejímž výčtu nápadně schází káva. Přestože je výslovně zmíněna Starhembergova chrabrost, Kolschitzkého jméno se zde neobjevuje. Jakkoliv lze jen stěží očekávat, že by se prostý zvěd dočkal pochvaly ve zprávě velebící v první řadě rytířskou vítězných šlechticů, kdyby Kolschitzkého odvaha skutečně odvrátila katastrofu, jistě by byl zmíněn přinejmenším čin samotný, když už tedy ne jeho vykonavatel.

Stejně tak se hrdina dějin vídeňské kávy Franz Georg Kolschitzky neobjevuje v historických dílech hlavního proudu o obléhání. Nejspíš byl jen malou rybou ve velkém rybníce pletich a vyzvědačství, jedním z mnoha špehů ve službách obleženého města.

Vyplacení stovky dukátů Kolschitzkému dokládají i městské záznamy. S jistotou lze tedy tvrdit, že si part posla-špeha stříhnul přinejmenším jednou. Mimo to, kdo ví? Příběh o tom, jak mu konšelé propůjčili od daně osvobozený dům, může velmi dobře být apokryfní. Dochovaly se stížnosti na Kolschitzkého „nezměrnou ješitnost a chamtivost fantastických rozměrů,“ s nimiž se po obležení na městské radě domáhal dalších peněz a trvalého ubytování. Nakonec mu dali nemovitost č.p. 30 na Haidgasse, jejíž hodnota přesahovala 1000 guldenů (tolarů, pozn. DP). Zda na tomto místě však skutečně vznikla kavárna, nebo dokonce první kavárna ve Vídni, zůstává nejasné.

Třeba Kolschitzky nebyl takový hrdina, jakého z něj dělá legenda. Některé těžko uvěřitelné zvraty a zápletky jeho příběhu jako by vypadly přímo z pikareskního dobrodružného románu, jaké se těšily velké oblibě v 17. století i dlouho poté. A co když si vyprávění o něm z velké části vybájili kavárníci 18. století, když chtěli prodat víc kávy při příležitosti stoletého výročí obléhání?

Pro naše současné účely však na faktech a fikci příběhu Georga Franze Kolschitzkého až tolik nezáleží. Podílel se obraně Evropy před hordami muslimských barbarů. Nezaleknul se v momentě, kdy ho naše rasa potřebovala nejvíc, když byla v sázce její budoucnost a on

vykonal, co se po něm žádalo. Jen si zkuste představit, jak drtivým úderem pro evropskou kulturu a civilizaci by byl pád Vídně do rukou muslimů.

Vzpomínáte si na Blutgasse v Hainburgu a uťaté hlavy? Žil tam i postarší pár: Caspar a Elisabeth Haydnovi. Je vám to jméno povědomé? Mělo by být. Byli to totiž praprarodiče slavného skladatele Franze Josepha Haydna. Oni sice Mustafovo řádění nepřežili, zato Haydnův dědeček Thomas ano. Představme si ale, že by se mu to nepovedlo. Že by po dobytí Vídně, kde vznikly mnohé z nejlepších hudebních skladeb dějin, Kara Mustafa rozšířil vládu svého krvavého pŕlměsíce a nechal zabít, zotročit nebo konvertovat každého křesťana, který by se mu dostal do rukou. Co by se stalo s klasickou hudbou? Rozhodně bychom neměli Haydna ani jeho bratra Michaela, také skladatele. Vznikla by vůbec symfonie v podobě, v jaké ji dnes známe, nebo smyčcové kvarteto? Schubert by se zřejmě nikdy nenarodil. A rozhodně ne Gluck, který přišel na svět ve Vídni v roce 1714. Mozart s Beethovenem by to možná zvládli, ale oba dva svým způsobem na Haydna navazovali. A kam by se vydali zreprodukovat bohaté salony hudební kultury, jaké vznikly jen ve Vídni oné doby?

Člověk se málem zdráhá dovádět tuto úvahu ještě dál.

Sotva kdo může pochybovat, že porážka osmanských barbarů zrána 12. září 1683 byla požehnáním nejen pro bělochy, ale pro celé lidstvo. Georg Franz Kolschitzky si zaslouží být připomínán pro své zásluhy na obraně Vídně v jednom z nejdůležitějších okamžiků dějin. Co na tom, jestli není jeho příběh do puntíku pravdivý? Pořád je to skvělý příběh. A když nám pomůže připomenout si obranu naší rasy proti cizím nájezdníkům před více než třemi stoletími dnes, kdy jsme svědky jiné formy invaze stejných vetřelců, může to velký příběh učinit ještě velkolepějším.

Zdroje:

Dauids, Kenneth. *Coffee: A Guide to Buying, Brewing, and Enjoying*, 5. vyd. St. Martin's Griffin Edition, 2001.

Ingrao, Charles. *The Hapsburg Monarchy 1618-1815*, Cambridge University Press, 1994.

Palmer, Alan. *The Decline and Fall of the Ottoman Empire*, Fall River Press, 1992.

Pendergast, Mark. *Uncommon Grounds: The History of Coffee and How It Transformed Our World*, Basic Books, 1999.

Sarudy, Barbara Wells. *Coffee Tales - 1st Coffeehouse in Austria 1683*.

Stoye, John. *The Siege of Vienna*, Collins Publishers, 1964.

Widacka, Hanna. *Jerzy Franciszek Kulczycki - the founder of the first café in Vienna*.

Wild, Antony. *Coffee: A Dark History*, W.W. Norton & Company, 2004.

Zubrinic, Darko, Joseph Haydn, Austrian and Croatian composer.

Článek Spencera Quinna *Who was Georg Franz Kolschitzky* poprvé vyšel na webu Counter-Currents Publishing 12. prosince 2016.